

บทที่ 1

บทนำ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ในตอนหนึ่งของพระนิพนธ์เรื่อง ประวัติสุนทรภู่ว่า “บรรดาผู้ที่ชอบอ่านบทกลอนไทยดูเหมือนจะเห็นพ้องกันโดยมากว่า สุนทรภู่เป็นกวีที่พิเศษสุดคนหนึ่งและถ้าจะลองให้เลือกกวีไทยบรรดาก็มีชื่อเสียงปรากฏมาในพงศาวดาร คัดเอาแต่ที่พิเศษสุดเพียง ๕ คน ใคร ๆ เลือกก็เห็นจะเอาชื่อสุนทรภู่ไว้ในกวี ๕ คนนั้นด้วย ข้อพิเศษของสุนทรภู่ที่แปลกกับกวีคนอื่น ๆ นั้นคือ ในกระบวนกลอนอย่างหนึ่ง กับสำนวนกระบวนกล่าวความอย่างปากตลาดอีกอย่างหนึ่ง ในกระบวนเหล่านี้จะหาตัวสุนทรภู่แทบไม่มี” และทรงกล่าวต่อไปถึงคุณสมบัติของสุนทรภู่อีกตอนหนึ่งว่า “คุณพิเศษของสุนทรภู่ก็อย่างหนึ่งนั้น นับว่าเป็นผู้ตั้งแบบกลอนสุภาพขึ้นอีกอย่างหนึ่งซึ่งผู้อื่นชอบเอาอย่างแต่กันแพร่หลายมาจนทุกวันนี้”

นอกจากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว ยังมีข้อความที่กล่าวถึงสุนทรภู่ในทำนองนี้เสมอเป็นต้นว่า “สุนทรภู่เป็นกวีคนหนึ่งซึ่งกรุงสยามต้องยอมให้ตำแหน่งเป็นชั้นเอกในทางกลอนสุภาพ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากลอนแปด บทนิพนธ์ต่าง ๆ ของสุนทรภู่เป็นเรื่องที่ควรเอาใจใส่” (พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ : คติสุนทรภู่)

“สุนทรภู่เป็นอาจารย์เอกของกลอนสุภาพ งานของท่านกลายเป็นคำวาทกลอนสุภาพ วิธีเขียนของท่านกลายเป็นแบบฉบับของนักแต่งกลอนทั้งรุ่นท่านและรุ่นทุกวันนี้” (เจือ สตะเวทิน : สุนทรภู่)

“สุนทรภู่ถึงแก่กรรมเมื่อพุทธศักราช ๒๓๔๘ นับถึงปัจจุบันได้ร้อยกับดี่ปีเป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอที่คนทั้งหลายจะติงกันหมดแล้ว ถ้าสุนทรภู่เป็นบุคคลธรรมดาสามัญ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ สุนทรภู่เป็นวิสามานยนรุษ เป็นกวีวีรชนของชาติไทย” (ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ : วันสุนทรภู่ ๒๕๐๘)

สุนทรภู่เป็นกวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นสมัยที่วรรณคดีประเภทร้อยกรองเจริญถึงขีดสุด เนื่องจากบ้านเมืองสงบสุข ไม่มีศึกสงครามเช่นรัชกาลก่อน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเองก็ทรงเป็นทั้งกวีและองค์พระประมุขแห่งกวี ในรัชสมัยของพระองค์นั้นผู้ใดเชี่ยวชาญทางกาพย์กลอนก็ทรงโปรดปรานยกย่อง บรรดากวีทั้งหลายก็ดูเหมือนจะแข่งขันกันอยู่ในที่ ดังเช่นที่นายวินทร์ไชยศรีกล่าวไว้ในตอนท้ายของนิราศนรินทร์ว่า

นรินทร์นเรศไท้
นิพนธ์พนพิศคารญาณ
กวีวิโรหาร
ควรรแก้ปราชญ์ ไคไค

โตโตโษษฐโธ้อ้าง
เอาปากเป็นกวี
หากหาญแก้ว่าที่
ศุขหนึ่งแสงหึ่งห้อย
พระยาศรีวงศุมิบาล

บริบาล
ยศไว้
นายหนุ่ม
อ่านแล้วเย็นยอ
คนดี
ชด้อยคล้าย
เจดยกล่าว โฉนนา
ส่องกันตนเอง

กวีจากภาคใต้ก็กล่าวด้วยความมั่นใจในความสามารถและสติปัญญา
ของตนไว้ในนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย ว่า

กรุงศรีธรรมราชหม้าย
แสงวงอุษยาชู
เจลิบบาทนุบัติ
นิราศเรื่องพ้องหน้า

เมธี พ้อฮา
คู่พร้อง
โดยเสด็จ เต็กแสบ
ฉรงค์

สุนทรภู่เองก็เคยกล่าวไว้ในเพลงยาวถวายโอวาท ซึ่งแต่งถวายเจ้านายของท่านว่า
อย่างหม่อมจันอินทิตีแลชั่ว

ซึ่งแต่งถวายเจ้านายของท่านว่า
ถึงลับตัวก็แต่ชื่อเขาถือฉาว
เขมรลาวถือเลื่องถึงเมืองนคร

เพื่อชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๒ (คือถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ ด้วย) ว่าคึกคัก
เพียงใดจึงขอกกล่าวถึงกวีและผลงานวรรณคดีของแต่ละท่านโดยสรุปดังนี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์บทเสภาเรื่องขุนช้าง
ขุนแผน (บางตอน) บทละครในเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐี สังข์ทอง
ไกรทอง มณีพิชัย และควาวิ กาพย์เห่เรือชมเครื่องคาวหวาน และบทพากย์โขนตอนนางลอย พรหมศาสตร์
นาคบาคนและเอราวัณ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์กฤษณาสม
นึ่งคำจันท์ สรรพสิทธิ์คำจันท์ สมุทรโฆษคำจันท์ (ตอนปลาย) ร่ายยาวมหาวงศ์สันดรชาดก
พระปฐมสมโพธิกถา ฉันท์คุณฐิติสังเวยกล่อมช้างพัง กาพย์ขับไม้กล่อมช้างพัง อิลิตกระบวณพยุห
ยาครวพระกฐินสอดลมารคและชลมารค ช่วยทำขวัญนาค อิลิตตะตองพ่าย โคลงคั่นยอพระเกียรติพระ
บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉันท์มาควาพฤตและวรรณพฤต อิลิตจักรทูปนี้ ตำราพระพุทธรูป

คำอุษาฎิ พระราชพงศาวดาร พระธรรมเทศนาพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กลอนเพลงยาวเจ้าพระ และ
คำจารึกวัดพระเชตุพน ฯ เรื่องอื่น ๆ

พระยาตรังคภูมิบาล แต่งโคลงนิราศตามเสด็จอำนาจน้อย โคลงนิราศกลางโคลงเฉลิม
พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โคลงกวีโบราณ (เป็นผู้รวบรวม) โคลงกระซู่เบ็ด
เตี๊ต และกลอนเพลงยาวเบ็ดเตี๊ต

นายวินทร์วิเศษ (อิน) แต่งนิราศวินทร์ และกลอนเพลงยาวเบ็ดเตี๊ต

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ โคลงปราบดาภิเษก (ยก
พระเกียรติรัชกาลที่ ๒) บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ไชย เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (บางตอน)
เพลงยาวต่าง ๆ โคลงและกลอนกลบทกลอักษรต่าง ๆ

สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ทรงพระนิพนธ์โคลงโลกนิติ และโคลงนิราศเสด็จไปทัพ
เวียงจันทน์

กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรงพระนิพนธ์โคลงจินตามณี โคลงนิราศพระประชม
และโคลงนิราศสุพรรณ

พระมหามนตรี (ทวีชัย) แต่งบทละครเรื่องระเด่นลันได เพลงยาวว่าพระยามนทเทพ
(ทองปาน) และกลอนกลบทต่าง ๆ

คุณพุ่ม แต่งเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ และบทสักวาต่าง ๆ

คุณสุวรรณ แต่งบทละครเรื่องพระมเหศวร โคลงนิราศเรื่องอุณรุโทยุทธเรื่องและเพลงยาว
จดหมายเหตุเรื่องกรมหมื่นอัปสรสุลาเทพประจวบ

นายมี แต่งนิราศเดือน นิราศพระแท่นลงวัง นิราศกลาง และนิราศสุพรรณ

จะเห็นได้ว่าในสมัยที่สุนทรภู่มีชีวิตอยู่นั้นวงวรรณกรรมกำลังรุ่งเรืองมาก ท่านอาจจะ
เป็นกวีเล็ก ๆ ผู้หนึ่งซึ่งบางคนเห็นว่าไม่น่ายกย่องเท่าใดนัก เนื่องจากงานส่วนใหญ่ของท่านเป็นกลอน
มิได้สั้น หัดจัดเจนในฉันทลักษณ์ทุกประเภท แต่ท่านก็สามารถสร้างผลงานออกมาได้มากมาย
อย่างน่าอัศจรรย์ และผลงานเหล่านี้ได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้วร้อยกว่าปี ดังที่เราจะได้ศึกษากันต่อไป
ไม่เพียงแต่เท่านั้น ชีวิตของท่านก็ยังเป็นชีวิตที่น่าสนใจ จากคนธรรมดาสามัญมาเป็นกวีที่ปรึกษาใน
ราชสำนัก แล้วก็ต้องตกอับระเห่ร้าง ชีวิตครอบครัวไม่ปกติสุขมาตั้งแต่แรกเกิด มีความสัมพันธ์
กับผู้หญิงมากมายและมีภรรยาหลายคนแต่อยู่กับใครไม่ได้นาน เคยออกบวช ได้เป็นพระอาจารย์ของ
เจ้าฟ้า และเป็นนักเลงสุราที่ชอบแสวงหาโชคลาภ ในที่สุดบั้นปลายของชีวิตก็กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง
ทำนองชั่วเจ็ดทีเจ็ดหน บางทีชีวิตของท่านจะน่าสนใจไม่น้อยไปกว่าผลงานทางด้านวรรณกรรมทีเดียว